

تأثیر مطالعات مشترک در حوزه موزه‌ها و آرشیوهای اسناد

حشمت کفیلی^۱

پژوهشگران حوزه موزه و موزه‌داری تا کنون روشهای متنوعی را برای بررسی، شناسایی و مستندسازی آثار و اشیای موزه‌ای داشته‌اند که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- توجه به تاریخ‌های ثبت شده بر روی اثر (در صورتی که وجود داشته باشد)؛
- ۲- توجه به نام سازندگان، بانیان و واقفان؛
- ۳- توجه به شواهد موجود در لایه‌های محل کشف اثر؛
- ۴- بررسی فن‌آوری ساخت و شیوه‌های هنری به کار رفته در آثار و مقایسه این روش‌ها با آثار تاریخ‌دار؛
- ۵- مطالعه متون تاریخی (به خصوص منابع هم‌زمان) که به هنر و تمدن دوره‌های مختلف پرداخته‌اند.

به طور معمول تاکنون شاهد بوده‌ایم که پژوهشگران این حوزه با بررسی دقیق و مستندسازی آثار موزه‌ها، موفق به کشف بسیاری از نکات ناگفته تاریخی و هنری شده‌اند. برای مثال، کشف یک تاریخ دیگر بر سنگاب دوره خوارزمشاهی به تکمیل اطلاعات تاریخی آن اثر کمک شایانی کرد. یا کتیبه شعری نوشته شده بر دوستانکی مسی دوره قاجار که به دستور نایب‌التولیه وقت و به سعی شخصی به نام مرتضی قلی خاک‌روب و به مناسبت سفر ناصرالدین شاه به مشهد ساخته شده است اشاره به این واقعه تاریخی دارد. همچنین در نمونه‌ای دیگر، به کار بردن واژه "مقام" بر کتیبه سنگی معروف به سنگ قبر امام رضا علیه السلام، در رفع ابهام‌های موجود برای تعیین کاربرد آن مؤثر بوده است. از موارد دیگر می‌توان به بازخوانی دقیق کتیبه‌های درب‌های چوبی موزه آستان قدس اشاره کرد که دوره زمانی ساخت آنها را مشخص کرده است. این در حالی است که هیچ سند مکتوبی برای ساخت و نصب این درب‌های چوبی وجود ندارد و این کتیبه‌ها خود می‌توانند گویای پیشینه معماری حرم مطهر و تحولات آن در دوره‌های بعد باشند. از سایر کتیبه‌ها می‌توان از کتیبه‌های مربوط به تعمیرات آثار موزه‌ای نام برد، که اینها نیز به نوعی برگی از برگ‌های تاریخ آستان قدس هستند. بررسی تکنیک ساخت و شیوه‌های هنری به کار رفته در آثار تاریخ‌دار که نقش تعیین‌کننده‌ای در مقایسه شیوه‌های هنری برای آثار بدون تاریخ دارد نیز از جمله مواردی است که در تعیین قدمت این آثار نقش اساسی ایفاء می‌کند.

یکی دیگر از منابع مهمی که امروزه برای شناسایی اشیای موزه‌ای کاربرد دارند، اسناد آرشیوی هستند. در زمانی که پژوهشگران ضمن بررسی یک اثر، هیچ کتیبه و یا متن مستندی به منظور روشن کردن پیشینه آن اثر نمی‌یابند، این اسناد تاریخی موجود در آرشیوها هستند که می‌توانند کمک شایانی به منظور بیان ناگفته‌های تاریخی و تکمیل تحقیقات حوزه

^۱ کارشناس پژوهش اسناد و مشاوره موزه‌های سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، heshmatkafilii@yahoo.com

موزه و باستان‌شناسی ارائه کنند. شاهد این امر را در پژوهش‌های اخیر که در رابطه با آثار موزه‌ای آستان قدس رضوی و با تکیه بر اسناد انجام شده، می‌توان دید.

برای نمونه، در اسناد تاریخی و یا صورت‌ها و سیاهه‌های اموالی آستان قدس رضوی که در پژوهش‌های مرتبط با وضعیت گذشته و حال اشیای مربوط به حرم مطهر امام رضا علیه السلام مورد استفاده قرار می‌گیرند، اشارات بسیار روشنی به اشیایی شده است که امروزه وجود ندارند. این نکته می‌تواند تأییدکننده وقایع ناگواری چون حملات و هجوم‌های مکرر و تعرض به اموال آستان قدس توسط مهاجمان داخلی و خارجی در طی سده‌های گذشته باشد. بدین ترتیب، این نوع از اسناد تاریخی به محققان اجازه می‌دهند تا گسترده‌تر از پیش به بیان وقایع و ارائه اطلاعات، شناسایی دقیق آثار موزه‌ای و حتی تعیین تاریخ و سابقه ورود آنها به موزه و در نهایت ارائه تحلیل‌های تاریخی بپردازند. از طرفی دیگر نیز می‌توان به اهمیت تولید این اسناد و دقت نویسندگان و تولیدکنندگان آنها اشاره کرد که ناشی از پیروی ایشان از اصول اخلاقی و مذهبی و تعهدشان در نگه‌داری اموال این آستان مقدس بوده است.

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، این توفیق را دارد که با دارا بودن اشیای تاریخی حرم مطهر و مجموعه‌ای غنی از اسناد مکتوب کاغذی و کتب خطی کهن زمینه مناسبی را برای پژوهشگران ساعی و علاقمند فراهم کند تا از ظرفیت‌های موجود در تولید پژوهش‌های علمی و ارائه اطلاعات دست اول پیشگام باشند. در همین راستا و با توجه به ضرورت همگامی پژوهشگران در حوزه‌های مختلف این سازمان و هماهنگ‌سازی ظرفیت‌های کارشناسی که در طی سال‌های اخیر توانمندتر شده‌اند، تشکیل کمیته مطالعات مشترک در حوزه اسناد و موزه‌ها در جریان است. این کمیته، زمینه همکاری‌های تخصصی را بین کارشناسان موزه‌ای و اسنادی با هدف ارائه دست‌آوردهای پژوهشی نو افزایش می‌دهد و زمینه انجام مطالعات و پژوهش‌های مشترک را فراهم می‌سازد. بروندهای این کمیته می‌تواند مکمل روند مستندسازی دقیق اشیای موزه‌ای و شناسایی کامل جزئیات اسناد برای کارشناسان و محققان این حوزه‌ها باشد و در صورت انتشار به عنوان برنامه‌های مدون و کاربردی برای سایر موزه‌ها و مراکز آرشیوی نیز مورد استفاده قرار گیرند.